

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВСТАНОВЛЕННЯ РЕСУРСНИХ ПАРАМЕТРІВ У РЕГЛАМЕНТУВАННІ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

**БРИГІНСЬКА Л.Г., ЗДОБУВАЧ*,
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ
ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ**

Досліджено особливості окремих зарубіжних країн щодо методичних підходів в оцінюванні банківської ліквідності. Здійснено порівняльний аналіз алгоритму та нормативних значень показників банківської ліквідності в окремих країнах та в Україні, запропоновано шляхи удосконалення вітчизняної системи забезпечення банківської ліквідності.

The features of separate foreign countries are investigational in relation to methodical approaches in the evaluation of bank liquidity. The comparative analysis of algorithm and normative values of indexes of bank liquidity is carried out in separate countries and in Ukraine, the ways of improvement of the domestic system of providing of bank liquidity are offered.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Однією із важливих проблем сучасного функціонування банківської системи будь-якої країни є проблема оптимізації ліквідності як банківської системи в цілому, так і окремих банківських установ. В основі забезпечення ліквідності покладено ресурсні параметри. Недопущення необґрунтовано недостатньої чи надлишкової ліквідності в банківській системі дозволить уникнути проблем та дисбалансів у фінансовій системі країни та забезпечити стабільність її економічного розвитку.

В Україні оптимізація ліквідності банківської системи можлива через прийняття правильних стратегічних рішень з управління нею як на рівні керівництва комерційних банків, так і на рівні регулювання нормативних показників ліквідності з боку Національного банку України. Саме тому вивчення досвіду управління ліквідністю в банківських системах різних країн може послужити інформаційною базою для побудови методологічної основи нового механізму функціонування вітчизняної банківської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми банківської ліквідності та оптимального управління нею присвячена значна кількість наукових праць як вітчизняних вчених, а

* Науковий керівник – Гонта О.І. д.е.н.

саме: А.М. Герасимовича, О.В. Дзюблюк, А.М. Мороза, В.І. Міщенко, А.А. Пересади, Л.О. Примостки, К.Є. Раєвського, М.І. Савлука, В.М. Шелудько, Ф.І. Шпиґа, так і зарубіжних: Е.Дж. Долана, О.І. Лаврушина, Пітер С. Роуза, Джозеф Ф. Сінкі, В.М. Усоскіна та інших. Але розгляд та визначення можливостей застосування зарубіжних підходів щодо оцінки банківської ліквідності у вітчизняній практиці залишався поза увагою дослідників, оскільки в докризових умовах це було не актуально. Світова фінансова криза започаткувала потребу у зміні стереотипів усіх напрямів управління суспільно-економічними процесами, в тому числі і процесами банківської ліквідності.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є порівняльний аналіз методичних підходів у встановленні ресурсних параметрів при оцінюванні банківської ліквідності в окремих зарубіжних країнах та в Україні, визначення можливостей застосування окремих підходів у вітчизняній банківській практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах проблема регулювання банківської ліквідності стала основною як на національному, так і на світовому рівні [1]. У березні 2009 року, Базельський комітет з банківського нагляду оголосив, що рівень капіталу в банківській системі потребує посилення, щоб підвищити її стійкість до майбутніх економічних та фінансових стресів [1]. При цьому не менше значення має сильна основа ліквідності. Багато банків, які мають у своєму розпорядженні адекватний рівень капіталу, виявилися в скрутному становищі, через те, що вони не управляли розсудливо своєю ліквідністю.

Банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності самих банків, так і у фінансовій системі країни. Щоденна робота з підтримання достатнього рівня ліквідності є неодмінною умовою самозбереження та виживання банку. Без ліквідності банк не може виконувати свої функції і проводити операції з обслуговування клієнтів, тому вирішення проблем ліквідності повинно мати найвищий пріоритет у роботі менеджменту банку. Фактично банківська діяльність заснована на довірі, і якщо підривається довіра до банку, то все інше руйнується дуже швидко. Розвиток сучасних ринків та пропонування ними фінансових інструментів значно розширює можливості банків щодо управління ліквідністю, одночасно ускладнюючи процес вибору оптимального рішення.

В цілому для кількісної і якісної оцінки ліквідності комерційних банків в світовій практиці використовуються показники, що відображають надійність і фінансову стійкість банку, безпеку їх

діяльності. Одночасно ці показники виступають як критерії оцінки діяльності комерційного банку. Нагадаємо, що поняття ліквідності комерційного банку означає можливість банку своєчасно і повно забезпечувати виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань перед усіма контрагентами, що визначається наявністю достатнього власного капіталу банку, оптимальним розміщенням і величиною коштів по статтях активу і пасиву балансу з урахуванням відповідних термінів.

У більшості країн показники ліквідності банку законодавчо регламентуються, тобто встановлюється перелік оцінних показників і їх критерії. Для оцінки ліквідності банку (його балансу) використовується система показників (нормативів, коефіцієнтів), що визначають бажані або допустимі з точки зору регулюючих органів співвідношення окремих активних і пасивних статей балансу, а також структурні співвідношення у межах активної і пасивної частин балансу банку. Така система зазвичай включає показники поточної, коротко- і довгострокової ліквідності, що характеризують стійкість пасивів, рухливість активів, відповідність між пасивними і активними операціями за термінами їх проведення, здатність банку виконувати свої зобов'язання. Так, наприклад, в США найбільш вживаними є показники, що розраховуються як відношення касових активів, касових активів і вкладень в державні цінні папери, виданих кредитів до залучених коштів (депозитів) [2]. У інших країнах показники того ж призначення розраховуються як співвідношення активних і пасивних статей, що враховують кошти, залучені або розміщені на певний термін.

Попри те, що більшість органів банківського нагляду розвинених країн застосовують в оцінюванні ліквідності банків якісні характеристики, в багатьох випадках застосовуються і кількісні показники. Так, при визначенні кількісного співвідношення ліквідних активів і депозитів використовують два показники:

- рівень співвідношення первинних резервів (каса + кореспондентський рахунок у центральному банку) до депозитів;
- рівень співвідношення суми первинних і вторинних резервів (державні цінні папери) до депозитів.

Ці показники встановлюють безпосередній зв'язок між ліквідними активами та зобов'язаннями, що підлягають виконанню. В загальній банківській практиці рівень першого показника для забезпечення ліквідності банку є прийнятним у розмірі не менше 5–10 %; рівень другого – не менше 15–25 %. Другий показник використовується у Японії (як обов'язковий до виконання всіма

банками), де його рівень має бути не менше 30 % [2].

Банками США для оцінки ліквідності використовуються показники співвідношення суми наданих кредитів і депозитів (чим більше він перевищує 1, тим нижча ліквідність банку) та частки кредитів у загальній сумі активів (цей показник прийнято вважати оптимальним при рівні 65–70 %). Показник, що характеризує стабільність депозитів, розраховується як відношення суми основних депозитів до їх загальної суми. Банк вважається ліквідним, якщо частка основних депозитів у загальній сумі депозитів становить не менше 75 % [2].

У Франції коефіцієнт ліквідності обчислюється як відношення суми розміщених коштів, термін платежу по яких настає через 3 місяці, цінних паперів, що легко реалізуються, і готівкових коштів до суми коштів, залучених до запитання і на строк до 3 місяців. Коефіцієнт розраховується щокварталу, при цьому його рівень не має бути нижче 60 %. Це означає, що у вигляді позик або вкладень в інші активи на термін не більше 3 місяців банки повинні розмістити не менше 60 % тих коштів, які вони залучили на строк до 3 місяців. Останні 40 % вони можуть розмістити на триваліші терміни, забезпечуючи таким чином трансформацію короткострокових ресурсів в середньо- і довгострокові вкладення [2].

В Україні ж за строками показники ліквідності розраховуються на 31 та 365 днів [3]. Тобто можна рекомендувати українським банкам в управлінських розрахунках оцінювати ліквідність і у середньостроковій перспективі – на 3 місяці за досвідом Франції. Але запроваджувати такий норматив на державному рівні не варто через значну кількість вже існуючих норм.

У Англії коефіцієнт ліквідності розраховується як відношення готівки, залишків на рахунках "ностро", активів, розміщених до запитання на 1 день, цінних паперів, включаючи векселі, що приймаються до переобліку, до всієї суми залучених коштів. Встановлена щомісячна звітність по дотриманню цього показника, а мінімальне допустиме його значення визначено на рівні 12,5%. Окрім цього банки розраховують і інші коефіцієнти, але вони носять швидше довідковий характер (відповідні дані не потрібно надавати в регулюючі органи): касовий коефіцієнт (відношення ліквідних активів і кредитів у формі овердрафту до суми залучених коштів), одномісячний коефіцієнт (відношення активів, розміщених на строк до 1 місяця, до суми зобов'язань, терміном погашення також до 1

місяця); шестимісячний коефіцієнт (аналогічно попередньому, але з розрахунку на терміни в 6 місяців).

У Німеччині банки звітують про стан своєї ліквідності щомісячно, використовуючи аналогічні коефіцієнти, але за триваліші терміни:

- відношення суми коштів, розміщених на термін 4 роки і більше, до величини ресурсів, залучених на аналогічні періоди (або до власних коштів чи до ощадних вкладів);

- відношення коротко- і середньострокових вкладень (до 4 років) до рівнозначних по термінах залучених ресурсів (ощадних вкладах). При цьому такі статті пасиву, як ощадні вклади, включаються в розрахунок у певній пропорції від їх загальної суми. Рівень коефіцієнтів встановлений у розмірі 100% [2].

У деяких країнах для визначення коефіцієнтів ліквідності використовуються складніші розрахунки, що базуються на порівнянні ліквідних активів і пасивів, класифікованих по термінах їх вимоги. При цьому для кожної групи пасивів до запитання встановлюються окремі нормативи (наприклад, до 15 %, від 15 до 25 %, від 25 до 35 %).

У Росії використовуються такі нормативи ліквідності :

- норматив поточної ліквідності (Н3) - характеризує ступінь покриття ліквідними активами зобов'язань банку до запитання і на строк до 30 днів. Нормативне значення – не менше 50%;

- норматив миттєвої ліквідності (Н2) є відношенням суми високоліквідних активів банку до суми зобов'язань по рахунках до запитання. Нормативне значення – не менше 15%;

- нормативом довгострокової ліквідності (Н4) є відношення виданих кредитів терміном погашення понад рік до капіталу банку, а також до його зобов'язань по депозитних рахунках, отриманих кредитах і інших боргових зобов'язаннях на термін понад рік. Нормативне значення – не більше 120% [2].

Тобто цікавим є те, що у Росії центральний банк обмежує довгострокову ліквідність, щоб забезпечити банк від втрат.

Порівняльна характеристика нормативів ліквідності українських та іноземних банків представлена в табл.1.

Очевидно, що українські нормативи ліквідності подібні до російських, і згруповані за строками ліквідності. Натомість у більшості іноземних країн нормативи ліквідності представлені лише одним-двома показниками, в основу яких покладене відношення касових коштів та коштів на коррахунках до відповідних за строками зобов'язань.

**Порівняльна таблиця нормативів
ліквідності іноземних банків [2:3:4]**

Країна	Показник	Розрахунок	Нормат. значення
Франція	Норматив ліквідності, %	Співвідношення суми активів, розміщених строком на 3 місяці, і суми депозитів до повернення, строкових депозитів та інших ресурсів, залучених на 3 місяці	>60
Німеччина	Норматив ліквідності	Співвідношення суми активів і суми зобов'язань з такими строками розміщення активів і погашення зобов'язань: - до одного місяця (часовий проміжок I); від 1 до 3 місяців (часовий проміжок II) - від 3 до 6 місяців (часовий проміжок III); від 6 до 12 місяців (часовий проміжок IV)	≥1
Англія	Норматив ліквідності, %	Співвідношення готівки, залишків на коррахунках НОСТРО, суми наданих депозитів до повернення і зі строком розміщення на день, цінних паперів та придатних до переобліку векселів і загальної суми зобов'язання	>12,5
Японія	Норматив ліквідності, %	Співвідношення суми коштів на кореспондентському рахунку в Центральному банку та в касі, державних цінних паперів і загальної суми залучених депозитів	>30
Швейцарія	Сукупна ліквідність (ліквідність II), %	Співвідношення суми ліквідних активів та короткострокових зобов'язань	>33

В умовах посилення фінансової нестабільності в Україні було прийнято міри по забезпеченню рівня ліквідності банківських установ, що призвело до значної надлишкової ліквідності (табл.2) [4].

Таблиця 2

**Динаміка значень нормативів ліквідності
по системі банків України в 2012 р. [5]**

Період		01.01.	01.02.	01.03.
Н4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	58.48	55.63	57.97
Н5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	70.53	69.59	69.88
Н6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60%)	94.73	93.54	93.63

Виходячи із нормативних показників ліквідності в банківській системі України сформована надлишкова ліквідність, що обумовила у багатьох банках зниження операційного доходу. В банківській системі розпочалося затухання ділової активності. Жорстка валютно-кредитна політика НБУ та проблеми з ліквідністю банків в Європі вплинули на вартість фінансування українських банків. Це підштовхнуло банки до відповідного підвищення ставок за кредитами.

Висновки. Результати порівняльного аналізу досвіду зарубіжних та вітчизняного підходів щодо оцінки нормативних параметрів ліквідності банків показали, що вітчизняні нормативи ліквідності є дуже схожими до російських, за винятком того, що в російських установах центральний банк стежить за тим, щоб довгострокова ліквідність не перевищувала 120%. В Україні ж встановлені тільки мінімальні нормативи ліквідності. В європейських банківських системах основний акцент робиться на фактичній забороні фінансування короткостроковими ресурсами довгострокових активів банку, якщо першими не покриті короткострокові зобов'язання. Такий підхід є, на нашу думку, раціональним і повинен також використовуватись в українській практиці, адже чим вища в банку розбалансованість активів та пасивів за строками, тим вищим є ризик ліквідності. Крім цього в банківській системі України доцільно розрахунок усіх нормативів ліквідності (в тому числі довгострокової) оцінювати на щоденній основі; а саму оцінку ліквідності здійснювати не лише з погляду строковості, але й з погляду збалансованості фінансування.

Література.

1.Акимов О. М. Ликвидность под надзором: новые инициативы Базельского комитета [Текст]// Банковское обозрение. – Москва. – 2010. – № 8 (200). – С. 40-45.

2.Сомик А. Ліквідність банківської системи: зарубіжний досвід управління [Текст]// Вісник національного банку України (з додатком). – К. – 2008. – № 12. – С. 6-11.

3.Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні // Постанова Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року N 368

4.Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України // Постанова Правління Національного банку України від 30.04.2009 року №259

5. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>